Gigantisk omstridd nu skildrad av en känd kritiker som stod konstnären nära

Pola Gauguin

EDVARD MUNCH

"Ger en personlig och levande bild av Munch både som konstnär och människa . . .

Man behöver inte vara konstnär eller konstbefrämjare för att finna utbyte av Pola Gauguins bok, men man måste vara människa."

Martin Strömberg i St.T.

Mycket rikt illustrerad. 125 bilder i svart-vitt och 8 färgplanscher. 20:—, inb. 26:—, i halvfr. band 34:—

BONNIERS

D.N. — *landets ledande annonsorgan*

THOMAS MANN SOM POLITIKER

Bröderna Heinrich och Thomas Mann 1905.

I EN REPLIK till Romain Rolland under första världskriget betonade Thomas Mann att en diktares ord inte fick analyseras lika strängt som en filosofs. Det är en välbehövlig varning, icke alltid beaktad av den varmande, själv i hans angrepp på andra författare. Och den är särskilt befogad då det gäller tolkningen av Thomas Manns egna inlägg. De svårigheter som här möter måste påpekas även i den mest översiktliga redogörelse för diktarens politiska utveckling.

Thomas Manns förmåga att variera språket genom omskrivningar och synonymer är berömd. En schweizisk kritiker har räknat ut att "skidor" betecknas på trettitvå olika sätt i "Der Zauberberg". Men Mann använder också ett och samma ord i de mest skiftande betydelser. Detta gäller icke minst de politiska nyckelorden. Tag ordet demokrati. Redan i "Betrachtungen eines Unpolitischen" möter en hel provkarta på olika meningar. I regel menas ungefär parlamentarisk politik eller partipolitik, och ordets värdebetoning är klart nedsättande: det tyska folket säges avsky demokrati. I andra sammanhang definieras demokrati som folkstyrelse (Volksherrschaft), och även i detta fall ställer sig Mann avvisande; han citerar Nietzsches ord om massans oförmåga att skapa och anser sig kunna lösa styrelseproblemet genom satsen att "folket" icke är bättre eller bättre än "de härskande". Enligt en tredje användning av ordet är hela världen (omkring 1916) totalt demokratiserad; demokrati innebär nämligen nyttoprincipens godtagande. Som ett honnörsord begagnas "demokrati" för att beteckna den sociala frihet som får sig uttryck i en livlig klasscirkulation. Dessa exempel må vara tillräckliga. I sina senare böcker brukar Mann också ordet demokrati i skilda bemärkelser, men efter övergången till "vänstern" tycks han i regel härmed — i anslutning till det vanliga språkbruket — avse en förening av folkstyrelse och medborgerlig frihet.

På liknande sätt förhåller det sig med andra ord. Borgaren är stundom en kapitalist eller köpman, stundom en human och andlig människa, en typisk tysk, men han kan också vara en "statsborgare", som helt uppgår i politiken, och en hård och oandlig människa, en "bourgeois". "Geist" får i "Betrachtungen" kanneteckna en ytlig och optimistisk rationalism, i "Vom kommenden Sieg der Demokratie" (1923) ett samvete, en skuldkänsla som förädlar människorna och som åras av demokratin. I fråga om begrepp som kultur och civilisation, frihet och makt är situationen densamma.

Detta sätt att uttrycka sig, som några finner rikt och andra förvirrat, leder lätt till missförstånd. Ett exempel som är av betydelse för den följande framställningen skall anföras. I sin inträngande och klarläggande skrift "Thomas Mann och det tredje riket" — till vilken det ofta blir anledning att återkomma — påpekar Olle Holmberg att Mann i en kommentar till "Königliche Hoheit" (1909, kommentaren från 1910) framhävt en demokratisk tendens i denna bok; Holmberg tillägger att boken alltså "till minst hälften var en demokratisk bok" och understryker att den unge diktaren icke var rädd att begagna detta radikala och vänsterlångade ord. Men efter all sannolikhet använde Mann ordet "demokratisk" i detta sammanhang i en helt annan mening än Holmberg tycks åsyfta. Mann talar om "den godlige övergång till det demokratiska, till gemenskapen, till samhörigheten, till kärleken" som boken uttrycker. Någon antydan om en politisk trosbekännelse är det inte fråga om.

Utmärkande för Thomas Mann är också i många fall ett medvetet undvikande, icke-förbindande uttrycksätt — vid förenlighet med en lysande formell precision. Då Mann i sin uppsats om Hitler (Nu 1945) skriver att "för övrigt är moral, i den mån den inkräktar på livets spontanitet och oskuld, inte obetingat konstnärens sak" tycks han ta avstånd från "moraliserande" konst, men han gör det med en sådan reservation att en kritik omedelbart kan avvisas såsom beroende på ett missförstånd. I de politiska skrifterna flödar dylika formuleringar; att försöka att klarlägga vad Mann exempelvis i föredraget "Von deutscher Republik" verkligen vill säga stöter på utomordentliga svårigheter, därför att nästan varje uttalande är omgivet av förbehåll och personsatser. Detta påpekande innebär ingen beskyllning för försiktighet eller opportunism. Snarare har mannen i fråga ket av att Mann ständigt är så medveten om det tvivelaktiga i allmänna påståenden att han vet nyansera dem i oändlighet; hans framställning ter sig visserligen ofta utförlig och till och med omständlig, men den är ändå icke tillräcklig för hans vilja till fullständighet och felfrihet.

Detta drag hos Mann hänger nära samman med hans dialektiska metod, hans tendens att arbeta med vissa begreppspar, som rymmer tes och antites, en idé och dess motsats. Den ironi, den känsla av överlägsen förståelse som Mann själv med all rätt berömmer sig av innebär att han vid åtskillnader av en tanke ofta är medveten om den motsatta synpunktens relativa berättigande; den intellektuella aktionen är en accentuering av en idé, om vars problematik diktaren är väl medveten. Förmågan att förstå motståndaren, att se skilda ståndpunkter eller idéer som nödvändiga delar i en helhet — eller rättare som olika sätt att belysa — framträder kanske klarast i debatterna mellan Settembrini och Naphta i "Der Zauberberg", även om framställningen i Settembrini stundom omges med en lätt doft av enfald, som stör bilden.

Det måste emellertid erkännas att Mann vid utnyttjandet av denna förmåga till förklarlse stundom demonstrerar en elegans som närmar sig snobbern och koketteri. I "Kultur und Sozialismus" från slutet av 1920-talet talar han om "Betrachtungen" såsom "en reträttfäktning i stor stil, levererad i full insikt om dess hopplöshet och alltså icke utan ädelmod, levererad till och med i insikt om det sjuklätigt osunda och omoraliska i all sympati med det som är vigt åt döden". Intrycket blir här att "Betrachtungen" i själva verket icke skulle vara fullt allvarligt menad, att den skulle vara en uppvisning mer än en strid. Läsaren av den passionerade krigsboken tror inte på detta; han tror snarare att Mann tio år senare skrivit en ansula med sin förståelse av allt. På detta halvt lätsade spel med ståndpunkter tycks Mann, åtminstone när det gäller politiken, alltmer ha tröttnat. Det lär inte finnas någon risk för att diktaren bland demokratins förvarare om några år skall tala om sina insatser som en lek för stunden.

Thomas Manns terminologi och dialektiska teknik har förlett en del av hans biografer att bortse från eller åtminstone föga beakta ändringarna i hans politiska ståndpunktstagande. Trots alla svårigheter i detaljerna är de stora linjerna emellertid klara. Manns utveckling framstår som representativ för en hel samhällsgrupp och får därmed ökat intresse.

*

Ebenser nämner i sin bok om ...omas Mann att denne under en kort tid i början av 1920-talet var medredaktör i Simplicissimus; han skötte urvalet av noveller för tidskriften. Holmberg drar av denna uppgift slutsatsen att Thomas Mann i sin ungdom — före första världskriget — närmast skulle ha varit radikal. Simplicissimus "surrade med sin getinggädd kring äronen på hovmän, militärer, borgare och präster i Wilhelm IIs Tyskland, och det ligger nära till hands att tro att ingen som inte var radikal skulle ha tagit en dylik plats".

Detta är, av allt att döma, en förhastad slutsats. Simplicissimus var inte radikal, den var förkaftfull och fientlig mot allt, mot "livet" (das Leben) i största rimet. Den har knappt hovmän, officerare och präster, men även borgare och böcker, liberaler och socialdemokrater. Den är frivol anda till råhet, ironisk anda till total skepsis. Den angrep visserligen det wilhelmska Tyskland, men den var än mera giftig mot Frankrike, England, Italien, Österrike och Ryssland. Den satiriska skrift efter krigsutbrottet 1914 blev ett organ för tysk nationalism är för den som genomgått ett anial tidigare årgångar icke alltför överraskande: hatet mot andra folk fanns förut, det gälde blott att finna orsaken mot det egna folket. Men framför allt var Simplicissimus kvick, en av de mest lysande "skämttidsingar" som existerat.

Ett medarbetarskap i Simplicissimus säger därför föga om den politiska åskådningen. Det är sant, en tysk borgare eller åtminstone av ordinärt snitt, en medlem av det tyskkonservativa, frikonservativa eller nationalliberala partiet kunde inte gärna vara medarbetare — även om Bismarck var nära nog den enda döda eller levande person som tidskriften hade respekt för. Men ingen har väl misstänkt Thomas Mann för att höra till någon av dessa skrattgrupper. Härtill kommer att Mann såvitt bekant endast hade att göra med tidskriftens novellredaktion. Och denna synes ha varit helt fristående; här publicerades noveller av tyskar som Hesse och Hesterberg, skandinaver som Björnson, Strindberg, Selma Lagerlöf, Bo Bergman, Hjalmar Söderberg, Juhani Aho och Knut Hamsun. Intet som helst politiskt ställningstagande förmärkes. Att Thomas Mann under kort tid — några uppgifter härom finns inte i tidskriften — utvalde dessa noveller visar inte ens att hen i sin allmänna inställning stod den mera uppmärksammade skämtbildsavdelningen nära. Själv publicerade han — liksom brodern Heinrich — blott ett fåtal noveller i Simplicissimus.

Icke heller säger det något att bröderna Heinrich och Thomas vid denna tid var goda vänner. Heinrich blev först under kriget — liksom Thomas — en politisk författare, med "Die Armen" och "Der Untertan". Under förkrigsåren var de båda brödernas problemställningar märkvärdigt lika. Temat liv och konst behärskade dem. Flera av Heinrichs noveller kunde man tro vara skrivna av Thomas — om inte den anderbara stilkonsten saknades.

På nu berörda vägar får vi alltså inte någon upplysning. Finns den inte på närmare håll, i Thomas Manns egna skrifter? Inte direkt. Visserligen behandlas politiska förhållanden i Manns romaner; Thomas Buddenbrook strider om sin senatorsplats med uppkomlingen Hagenström, arvprinsen Klaus Heinrich skrar genom sitt giftermål med miljardärsdottern Imma landets framtid och vinner tillika "en string lycka", Savonarola gör revolution i Florens och går under (Florenza). Men i alla dessa arbeten saknas uttalanden som antyder ett ställningstagande i dagens politiska debatt. Ingen vet vilket parti senator Buddenbrook tillhörde eller hur Klaus Heinrich tänkte sig förhållandet mellan furste, representation och folk.

De problemställningar som behärskar dessa böcker ger likväl, synes det, en vägledning. Att närmare diskutera dem är icke behövligt; de är tillräckligt väl kända och ingående analyserade. Man kan, för att använda en god formel, tala om motsättningen mellan livet "i sin förlöriska banalitet" och desillusionen, insikten, genomskådandet, skönhetsoch dödslängtan. Det väsentliga är att själva frågan hur man skall kunna leva dominerar dessa människor. De är inte obetydliga, tvärtom, men de är svaga och sönderslitna; deras problem är att övervinna centrala antinomier, inte att ändra sin miljö. Tanken "vilket parti tillhörde senator Buddenbrook" verkar grotesk, lika grotesk som att fråga en självmördare hur han tänker röta. Senatorn är stoll över att kunna leva och förvalta, han tänker inte på att reformera; det stora budskap han mottar kommer från Schopenhauer, inte från Marx eller Mill, det mildrar vägen mot döden och eggar inte till sociala insatser. Än grimligare är det att diktaren Tonio Krögers, Detlev Spinells eller Gustav von Aschenbachs politiska partiställning. Hela det offentliga livet är för dem alla blott den ram inom vilken deras personliga problem löses eller faller sönder.

Någon politisk åskådning har inte dessa hjältar, men väl en tendens till politiskt ställningstagande. Just genom att deras individuella problem helt uppfattar-där de skickade att bli konservativa i en viss mening — antipolitiska, eller, för att begagna ett starkare tyskt uttryck, apolitiska. "Ironikern är konservativ", skriver Mann i "Betrachtungen". För hela radien av Thomas Manns gestalter måste politiken te sig som en speciellt grov och "yttre" form av liv, som en vulgarisering av det rediån i och för sig tvivelaktiga. De blev därför förlinade representanter för hela den grupp bland de borgerliga som var så helt inriktad på individuella ansträngningar inom ramen för det bestående att den i politiken blott såg ett försök från massans sida att erövra och utnyttja statsmakten. Med all sannolikhet var senator Buddenbrook konservativ (vare sig han betecknades som liberal eller nationalliberal), men han var det på ett omedvetet och självfallet sätt, han kände sig inte som partiman, utan som en man utanför och över partierna.

Det behöver knappast understrykas att denna konservativa eller apolitiska attityd intet hade gemensamt med den servila undersåtsanda som Heinrich Mann gisslar i sin roman. Inte heller är den att förväxla med den romantiska nationalism som vid samma tid förkunnades av Barrès i Frankrike, d'Annunzio i Italien och Heidenstam i Sverige.

Med världskrigets utbrott blev läget ett annat. Den politiska synpunkt som präglade tyskar av Manns typ blev medveten eller, om man så vill, självmedveten. Mann kunde göra bruk av det tyska folket till företrädare för det "inre livet", till personligheter som gått genom sin brinkthjärt, sin förmåga att leva trots reflexion och insikt visade sin storlet. Därmed blev han under protest, politiker i egentlig mening, konservativ och nationalist. Men han själv trodde sig förtroligen blott vara en förtvarare av personlig problematik mot politikens angrepp.

Herbert Tingsten

PRUDENTLIGHET OCH RAFFEL

När man läst ungefär tre fjärdedelar *av Mord på stjande bänk parkett av Frances och Richard Lockridge* (Gebers Deckare nr T:90) kan man gissa vem som är mördaren — åtminstone om man har någon kännedom om vilken sorts motiv som detektivförfattare brukar tycka om att utrusta sina berättelsgar med. Därefter måste anmälaren erkänna att han inte riktigt erkade lära sig det utstuderade tidsschemat; det blev en smula tigt och utdraget med alla klockslagen. Kanhända var det för att ge kompensation för detta som författarparet gjorde det senare avsnittet desto mera ludtad med händelser: biljakt genom New Yorks gevenyer, lösläppt mördare med vanséinne på hur och revolver i nypan, antydningar om en mordisk kökskniv och så vidare.

ÅHLÉN & ÅKERLUNDS OCH EUROPA FILMS

Stora Novellpristävling avgjord!

NOVELLPRISET

Prisnämnden för Ahlén & Akerlunds stora pristävling bestående av huvudredaktören för Bonniers Litterära Magasin Georg Svensson, huvudredaktören för All Världens Berättare Karl Johan Rådström och författaren Bernhard Nordh sammanträdde till sitt avgörande sammanträde den 5 september 1947. I det närmaste 1.600 manuskript hade inkommit och lästs.

Nämndens ledamöter var eniga om att de båda högsta priserna skulle tilldelas nedan nämnda manuskript, vilka vid brytandet av namnsedlarna befanns vara insända av

1:a pris 4.000:— STIG DAGERMAN, Stockholm, novellen "Bon soir",

2:a pris 2.000:— RUBEN SJÖBLOM, Fagersta, novellen "Den ljuva tiden".

Efter diskussion om de återstående manuskripten beslöts att 3:e till 12:e priserna om vart och ett 400 kr. skulle, utan särskild inbördes gradering, tilldelas följande manuskript, som vid brytandet av namnsedlarna befanns vara insända:

Doritina av LENA LIND, Alta

Natthuss av HILDING PAWLO, Stockholm

Maj (namnsedel saknas)

Låt blåna av VILHELM NORDIN, Stockholm

Utan sammanhang av ESTER LINDIN, Norrköping

Treklang av VIOLET BERGDAHL, Visby

Älven rinner som vanligt av ERIK NORLANDER, Skellefteå

Den långa dimman av ÅKE HALL, Göteborg

Första resan av ÅKE NORDIN, Stockholm

Tjugusju sekundmeter av EINAR ENGLUND, Hoting.

Stig Dagermans novell publiceras i Vårt Hem nr 43, som utkommer den 21 oktober 1947 och Ruben Sjöblums i novembernumret av All Världens Berättare. Övriga prisbelönade noveller publiceras i Vecko-Journalen, Husmodern, Året Runt, Damernas Värld, Levande Livet och Hela Världen.

FILMPRISET

Prisnämnden för Europa Films filmpristävling, redaktörerna Sven Gustafson och Nils-Gustaf Holmquist, höll slutsammanträde den 15 september 1947. Därvid konstaterades att intet tävlingsbidrag ur filmsynpunkt hade sådan karaktär, att det kunde anses förtjänt av 5.000-kronorspriset. Å andra sidan fann nämnden att fem noveller efter genomgripande omarbetning skulle kunna tänkas som grundval för filmanspelning. Ifrågavarande noveller ansåg nämnden vara ur filmsynpunkt likvärdiga, varför den föreslagit att prissumman kr. 5.000 skulle mellan författarna till dessa noveller delas lika. I anslutning till nämndens uttalande har Europa Film beslutat fördela prissumman lika mellan författarna, varför således var och en erhåller kr. 1.000. De prisbelönade manuskripten befanns vid brytandet av namnsedlarna vara insända av:

OLOF LÖTTIGER, Borgholm; novellen **Sången om lysmaskarna**

ULLA von PORAT, Stensjön; novellen **Statyetter**

ÅKE NORDIN, Stockholm; novellen **Förstresan**

BERTIL REUTERSTRAND, Norrköping; novellen **Hovmästaren och ödet**

JULIE BERNBY, Stockholm; novellen **Till dem han ägde.**

AB EUROPA FILM STOCKHOLM

ÅHLÉN & ÅKERLUNDS FÖRLAG STOCKHOLM

DN:s Schack

28.9.47

Roligt att förlora, sade dansk

Vid matchen Sverige—Danmark i Köpenhamn för en vecka sedan utspann sig i andra rondens möte Lundin—Hage en ovanligt livlig strid — till publikens stora förnöjelse! När den sympatiske danskman — i det civila en strängt upptagen läkare på Bornholm — slutligen såg sig tvungen att kapitulera, skedde det med en äkta dansk charmerande kommentar: "Det är roligt att förlora ett sådant parti"! (Vår danske vän hade väl rimligtvis funnit det ännu roligare att vinna?)

DAMGAMBIT.

Erik Lundin	Poul Hage
1. Sg1-f3, d7-d5.	2. d2-d4, Sg6-f6,
3. c2-c4, e7-e6	4. Sb1-c3, Sb8-d7,
5. e2-e3, c7-c6.	6. Lf1-d3, d5xc4,
7. Ld3xc4, b7-b5.	8. Le4-d3, bb-b4
9. Sc3-e4, Lf8-e7,	10. Se4xf6, Sd7xf6,
11. Sf3-e5, Le7xe5,	12. Dd1-a4, Td8-d7.

Hittills har spelet följt en för båda parter välkänd variant. Med sitt nästa drag lyckas emellertid vit bringa motståndaren ur på hal is.

13. Ld3—e6. Dd5xg2?

Detta måtte vara ett närliggande feldrag (först måste Lxe5! skes, ty vid svenska mästerskapsturneringen i somras hände samma sak i partiet E. Lundin—Z. Nilsson. Det är den omedelbara verkan av vits 10:e drag som båda gångerna undgått svarts uppmärksamhet.

14. Ta8xb7!, Dg2xh1†. 15. Ke1—e2, 0—0. 16. Se5xe6!, Dh1xh2.

I ovan nämnda parti följde 16. —, Kh8. 17. Lxa8, Ld6, och nu hade 18. Lb7 givit vit vinstspel (18. —, Sg4. 19. Se5!). 17. Sd5xe7), Kg8-h8. 18. Ld7xa8, Sf6-g4.

Numera svarta ends chans. Resultatet blir en lustig klapsjakt på det vita majestätet.

19. De4-e6, Dh2xf2†. 20. Ke2-d1, Df2-f1†. 21. Kd1-c2, Sg4-f2. 22. Kc2-b3, Tf8-b8. 23. La3-b7 !, Dc1-d1†. 24. Kb3-c3, Dd1-c2†. 25. Kc4-c5, Sf2-d3†. 26. Kc5-d6, Dc2-b3†. 27. Kd6-d7

Antligen en frietad — längst fram i fiendelägret! Fönst nu kan vita materiella övervikt börja göra sig gällande.

27. —, Tb8-f8 28. Dc6-c7, Df2-h3. 29. Lb7-e4, Sd3-f2. 30. Dc7-f4, Sf2-g4. 31. Le1-d2, Sg4-f6† (Se diagram). 32. Df4xf6†, g7xf6. 33. Ta1-h1. Uppgivet.

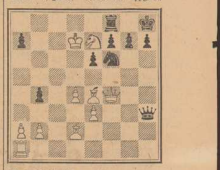

De individuella resultaten

i matchen Sverige—Danmark, där det "allsvenska" laget tog hem segern med 12½—7½, framgår av följande uppställning:

Sverige			Danmark
F. Ekström	1	½— 0	½ Enevoldsen
E. Lundin	½	1—½	0 Hage
Danielsson	1	0— 0	1 Poulsen
E. Jonsson	1	½— 0	½ Norman-Hansen
Z. Nilsson	1	1— 0	0 J. Nielsen
H. Carlsson	0	1— 1	0 V. Nielsen
G. Skarp	0	½— 1	½ S. Sörensen
I. Johansson	0	½— 1	½ Lauridsen
Bodenström	1	½— 0	½ Kupferstich
S. Carlsson	½	1—½	0 N. Lie

Sovjet—England: 15—5

London har 20—24 september varit skådeplatsen för en schackländskamp Sovjet—England med 10-mannalag. Det tyska laget, där dock Botvinnik saknades, för med sig en stark trupp i ett extratåg från Moskva —London. Matchen spelades i dubbla ronder och tillåtog sig ett välfägt resultat: Holborn Town Hall var inte stor nog åt alla som ville följa spelet på demonstrationsbrädena. Det fruktansvärt starka ryska laget vann som väntat en stor seger. Slutsiffrorna blev 15—5. De individuella resultaten:

Sovjet.		England
Keres	½ 1—½	0 Alexander
Smyslov	½ 1—½	0 Golombek
Bolesławsky	1 1— 0	0 Thomas
Kotov	0 1— 1	0 Crown
Bondarevsky	½ 1—½	0 Winter
Lilienthal	½ 1—½	0 Millner-Barry
Fichr	½ ½—½	½ Fairhurst
Ragozin	1 1— 0	0 Aitken
Bronstein	1 1— 0	0 Abrahams
Tolush	0 1— 1	0 Newman

Schackklubben -27

en av de livligaste och spelstarkaste Stockholmsklubbarna, sammanträder varje onsdag i Kristinebergs Mälarcafé, Tegnérgatan 15. Höstturneringarna startar i samtliga klasser onsdagen den 1 oktober. Anmälan om deltagande kan ske hos sekr. Rune Strand, tel. 42 46 70.

Schackklubben Rockaden

börjar sina höstturneringar tisdagen den 7 oktober. Anmälan om deltagande kan ske till sekr. Ake Lidhström, tel. 42 84 42.

E. L—n

Från att ha varit en prudentlig liten historia, där polisen smokar efter cigarrettstumpar och förbrukade tändstickor och gör anteckningar om vilka dörrar som var låsta och vilka som inte var det, blir det hela något gastuke raffiande. Den hemtrevliga berättartonen bibehålles emellertid. Boken kan sägas vara varken bättre eller sämre än genomsnittet i genren.

B. H—l

ICCA-månadsblad

med bl. a. kommenterade partier från pågående internationella korr. schackvärldsmästerskap, erhålles för Kr. 3:— för juli—december 1947 (inskänes å postgiro 156169, E. LARSSON, TRANEBERG).

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.